

PAR's vejledende honorarregler

Journal nr 3:1120-0301-85/MVJ/Service

Rådsmøde d. 26. september 2001

Resumé

1. Praktiserende Arkitekters Råd (PAR) har den 26. september 2000 foretaget anmeldelse af deres vejledende honorarregler for Byggeri og Planlægning og for Byfornyelse og Boligrenovering.
2. PAR har ansøgt om en ikke-indgrebserklæring i medfør af konkurrencelovens § 9, subsidiært fritagelse efter konkurrencelovens § 8, stk. 1.
3. De vejledende honorarregler har karakter af en horisontal aftale. Honorarreglerne indeholder detaljerede vejledninger for beregning af honorarer for arkitekttydelser af enhver art. Honorarreglerne indeholder dels en beskrivelse af forskellige honorarformer, dels en vejledning til valg af honorarform i forhold til de ydelsesbeskrivelser, der ligger til grund for det konkrete arbejde. Derudover indeholder reglerne et tabelbilag med anbefalede timesatser og honorarprocenter, angivet i intervaller med minimum- og maksimumsatser.
4. Konkurrencestyrelsen finder, at PAR's vejledning med beskrivelse af honorarformer, herunder de generelle retningslinier for forhold og faktorer, som medlemmerne bør tage højde for ved deres prisfastsættelse, ikke i sig selv udgør en konkurrencebegrænsning, som omhandlet i konkurrencelovens § 6.
5. Derimod betyder de elementer i de vejledende honorarregler, der angiver specifikke timesatser og honorarprocenter, og som udgør en integreret del af vejledningerne, at vejledningerne ud fra en samlet betragtning er i strid med konkurrencelovens § 6 stk. 1, jf. stk. 3. Der kan derfor ikke meddeles PAR en ikke-indgrebserklæring efter konkurrencelovens § 9.
6. De integrerede bestemmelser med angivelse af specifikke timesatser og honorarprocenter betyder, at vejledningerne hæmmer effektivitetsforbedringer og dermed heller ikke skaber gevinster, som kan komme brugerne til gode. Prisanbefalingerne er unødvendige for at opnå den administrative lettelse for virksomhederne, der er målet med vejledningerne, og giver virksomhederne en mulighed for at udelukke konkurrencen på markedet. Vejledningerne opfylder derfor heller ikke betingelserne for en individuel fritagelse i konkurrencelovens § 8, stk. 1.

Afgørelse

7. Det meddeles PAR, at de elementer i de vejledende honorarregler, der angiver specifikke timesatser og honorarprocenter, og som udgør en integreret del af vejledningerne, betyder, at vejledningerne ud fra en samlet betragtning er i strid med konkurrencelovens § 6 stk. 1, jf. stk. 2, nr.

1, jf. stk. 3. PAR's primære anmodning om en ikke-indgrebserklæring efter konkurrencelovens § 9 kan derfor ikke imødekommes.

8. Endvidere meddeles det, at vejledningerne på grund af de integrerede bestemmelser med angivelse af specifikke timesatser og honorarprocenter, ikke opfylder betingelserne i konkurrencelovens § 8, stk. 1, hvorfor den subsidiære anmodning om en individuel fritagelse ikke kan imødekommes.

9. På denne baggrund påbydes PAR i medfør af konkurrencelovens § 6, stk. 4, jf. § 16, stk. 1, nr. 1, at ophæve de vejledende timesatser og honorarprocenter og at underrette sine medlemmer om, at de vejledende timesatser og honorarprocenter er ophævet.

10. Underretningen skal ske senest den 17. oktober 2001.

Sagsfremstilling

11. PAR ansøgte ved anmeldelse af 26. september 2000 om en erklæring om ikke-indgreb efter konkurrencelovens § 9 subsidiært om en fritagelse efter konkurrencelovens § 8, stk. 1 for to sæt vejledende arkitekthonorarer.

12. De to sæt vejledninger er følgende:

- Vejledende arkitekthonorarer Byggeri og planlægning
- Vejledende arkitekthonorarer Byfornyelse og boligrenovering

Markedsbeskrivelse

13. De anmeldte vejledninger vedrører arkitekttydelser af enhver art inden for byggeri, planlægning, byfornyelse og boligrenovering i Danmark.

14. Markedet for arkitektvirksomhed er ikke underkastet offentlig regulering. Arkitekttitlen er ikke beskyttet, og alle kan i princippet åbne og drive arkitektvirksomhed.

15. Markedet er kendetegnet ved mange små og en del mellemstore virksomheder med en høj grad af faglig og ydelsesmæssig specialisering.

16. PAR anslår den samlede honoraromsætning i egentlig arkitektvirksomheder til at være mellem 2,3 og 2,6 mia. kr..¹

Virksomheden

17. PAR er en del af Danske Arkitekters Landsforbund/Akademisk Arkitektforening, som er standsforening for akademisk uddannede arkitekter.

18. PAR optager private rådgivende arkitektvirksomheder, der udfører arkitektarbejde og i hvis daglige ansvarlige ledelse indgår mindst én person, der er medlem af Danske arkitekters

Landsforbund (DAL/AA) og som har været heltidsbeskæftiget ved arkitektarbejde i mindst 5 år, heraf mindst 2 år som selvstændig eller ansvarlig leder.

19. PAR's formål er at varetage de rådgivende arkitektvirksomheders erhvervsmæssige forhold og styrke virksomhedernes position, kvalitative niveau og professionalisme som bygherrerne uvildige rådgivere.

20. PAR har 550² medlemmer, som i 1999 tegnede sig for en omsætning på ca. 1,8 mia. kr. eksklusiv moms³. PAR havde i 1999 en omsætning på 10.099.000 kr. Ifølge PAR's egen opgørelse har PAR's medlemmer en markedsandel på mellem 70 og 80%.

21. Endvidere er der Associerede Danske Arkitekter⁴, som har omkring 100 medlemmer samt Foreningen af Praktiserende Arkitekter med omkring 30 – 40 medlemmer. På grund af PAR's optagelseskrav, kan medlemmer af disse organisationer ikke være medlem af PAR. Ud over disse findes der mindre foreninger for landskabsarkitekter og designere.

De vejledende honorarregler

22. De to vejledninger indeholder først en beskrivelse af forskellige honorarformer, dernæst en vejledning til valg af honorarform i forhold til de ydelsesbeskrivelser, der ligger til grund for arbejderne. Ligeledes indeholder de et tabelbilag med anførelse af intervaller for timesatser og procentsatser i forbindelse med alle former for arkitekttydelser inden for alt og alle faser af byggeri og planlægning, byfornyelse og boligrenovering, som indgår i kalkulationen af den konkrete opgave. Endelig indeholder de to vejledninger tabelbilag for størrelsesfaktorer.

23. De vejledende honorarregler anvendes som et udgangspunkt for forhandling med bygherre/klienten om kontrakter eller som udgangspunkt for virksomhedernes vurdering i forbindelse med tilbudsgivning.

24. I anmeldelsen er de vejledende honorarregler angivet som værende af vertikal karakter.

25. Der er ingen pligt for PAR's medlemmer til at følge de vejledende honorarregler.

26. PAR sælger sine vejledende honorarregler til både medlemmer og ikke-medlemmer. De enkelte vejledende honorarregler koster 10 kr. pr. eksemplar.

27. PAR's vejledende honorarregler for *Byggeri- og Planlægning og Byfornyelse og boligrenovering* blev oprindeligt udfærdiget i 1989 som en erstatning for Specialnormerne⁵ for byggeri og planlægning mv. De ophævede Specialnormer var egentlige taksttabeller til beregning af honorarer for alle mulige typer af arkitekt- og ingeniøropgaver.

De vejledende honorarregler for Byggeri- og Planlægning

28. De vejledende honorarregler for Byggeri- og Planlægning omfatter alle former for nybyggeri, om- og tilbygning, offentlige såvel som private.

29. Vejledningen indeholder først en beskrivelse af tre forskellige honorarformer med generelle retningslinier for forhold og faktorer der bør indkalkuleres og tages højde for:

- *Honorar efter regning* – herved forstås et honorar udregnet på grundlag af den tid, der i alt er anvendt på opgavens løsning, idet der anvendes faste timesatser. Timesatserne fremgår af tabel.
- *Honorar efter byggeudgift* – herved forstås et honorar beregnet som en %-del af bygge- og anlægsudgiften og som beregnes ud fra følgende faktorer: byggeudgiften, størrelsesfaktor og honorarprocent.⁶
- *Fast honorar*

30. Næste afsnit i vejledningen omhandler valg af honorarform i forhold til de ydelsesbeskrivelser, der ligger til grund for arbejdet. Disse ydelsesbeskrivelser omfatter følgende faser: rådgivning før projektering, rådgivning i forbindelse med projekteringsledelse, i forbindelse med projektering, i forbindelse med udførelse, rådgivning i driftsfasen, rådgivning i forbindelse med inventar og udstyr, rådgivning i forbindelse med planlægning og honorar for andre ydelser.

31. Under hvert punkt er det udspecificeret, hvorledes prisen udregnes, idet der enten henvises til timesatstabellen, angives en honorarprocentsats eller der angives en bestemt bygningskategori med tilhørende intervaller for honorarprocentsatser.

32. Timesatserne⁷ er udspecificeret, og omfatter specialisttimer (815 - 975 kr.), timer i program- og forslagsfasen (705 - 770 kr.), timer i for- og/eller hovedprojekt (565 - 600 kr.) og timer til byggeledelse og fagtilsyn (575 - 625 kr.).

33. Procentsatserne omfatter alle former for byggeri offentlige som private. Inden for hver byggekategori er honorarprocenten angivet med tre trin for henholdsvis opgaver af enkel, middel og kompliceret karakter.

De vejledende honorarregler for Byfornyelse og boligrenovering

34. *De vejledende honorarregler for Byfornyelse og boligrenovering* er opbygget på nøjagtig samme måde som de vejledende honorarregler for Byggeri og Planlægning. Heri angives således også timesatser, honorarprocenter og størrelsesfaktorer.

Høring

35. PAR har i sit høringssvar af 28. august 2001 haft nogle faktuelle rettelser, som er indarbejdet i notatet. Herudover har PAR især peget på, at PAR's honorarregler ikke kan anses for decideret prisvejledning, fordi de angiver intervaller og dermed samtidig indeholder en maksimalpris jfr. argumentationen i vurderingsafsnittet.

Vurdering

Det relevante marked

36. Det relevante marked er markedet for arkitekternes salg af arkitektydelser af enhver art inden for henholdsvis byggeri og planlægning samt byfornyelse og boligrenovering i Danmark.

Produktmarkedet

37. PAR har anført det relevante produktmarked til at være markedet for arkitektydelser af enhver art inden for bygge- og anlægssektoren. Styrelsen er enig heri.

38. Styrelsen finder derfor, at det relevante produktmarked består af markedet for arkitektydelser af enhver art inden for bygge- og anlægssektoren herunder projekterings- og rådgivningsydelser.

Det geografiske marked

39. PAR har anført, at vejledningerne omfatter arkitektydelser i Danmark.

40. Konkurrencestyrelsen er enig heri, idet vejledningerne og pristabellerne tager udgangspunkt i de danske ydelsesbeskrivelser, herunder det danske pris- og lønniveau, og det er på dette marked aftalerne om vejledende priser har virkning.

41. Vejledningerne anvendes kun af danske arkitekter og arkitektvirksomheder i Danmark, idet ydelsesbeskrivelserne knytter sig til nationale standarder og ydelsesniveauer og derfor ikke finder anvendelse udenfor Danmarks grænser. F.eks. er det lovpligtigt at anvende de tyske ydelsesbeskrivelser og standarder ved afgivelse af tilbud i Tyskland.

42. Det geografiske marked fastlægges derfor til at være Danmark.

Konkurrencelovens § 2, stk. 1

43. PAR er en brancheforening, hvis medlemsvirksomheder driver erhvervsvirksomhed. PAR's vedtagelser har betydning for konkurrenceforholdene mellem PAR's medlemmer og mellem medlemmer og ikke-medlemmer. De vejledende honorarreglers anvendelse i Danmark er dermed omfattet af konkurrencelovens § 2, stk. 1.

Konkurrencelovens § 6, stk. 1 – 3

44. Begrebet sammenslutninger af virksomheder omfatter brancheforeninger af enhver slags og anden form for organiseret samarbejde mellem virksomheder.⁸ Vedtagelser⁹ kan omfatte vedtægter og beslutninger. Som anført i lovbemærkningerne er det imidlertid ikke noget krav, at vedtagelserne er juridisk bindende for medlemmerne. Afgørende er blot, at sammenslutningen har ønsket under den ene eller anden form at koordinere medlemmernes optræden.¹⁰

45. PAR har angivet De vejledende honorarregler som værende af vertikal karakter. Styrelsen finder, at der er tale om en horisontal vedtagelse, eftersom den er indgået af en brancheforening, hvis medlemmer alle opererer på samme omsætningstrin.

46. I bemærkningerne til konkurrencelovens § 6, stk. 2, nr. 1 fremhæves det også, at prissamarbejder af vejledende karakter, herunder horisontale listepreiser udsendt af brancheorganisationer, er omfattet af forbudet.

47. Der er således tale om en vedtagelse og de vejledende honorarregler er dermed omfattet af aftalebegrebet i konkurrencelovens § 6, stk. 1, jf. stk. 3.

Anmelders synspunkt

48. De vejledende honorarregler anses, ifølge PAR, som udgangspunkt for at være i strid med konkurrencelovens § 6, stk. 1. Dog anfører PAR, at vejledningerne er vejledende, og ikke er udtryk for en "pristabel", ligesom der ikke er nogen pligt for medlemmer af PAR til at følge disse regler.

49. Endvidere anfører PAR, at reglerne er opbygget i intervaller og egnet til en diskussion mellem arkitekt og bygherre, ikke mindst mellem den ikke- professionelle bygherre og arkitekten om vederlæggelse.

50. Endelig fremhæves det, at der på markedet findes vejledende retningslinier mv. for ydelser og honorarer til rådgivere udarbejdet af køberside. Blandt andet udgiver Kommunernes Revisionsafdeling og forskellige almennyttige boligselskabers forretningsførerselskaber taksttabeller. Ligeledes har By- og Boligministeriet på ministeriets egen hjemmeside offentliggjort opdaterede nøgletal, hvoraf man kan se, hvad arkitekter, ingeniører og andre får i honorar. PAR's vejledninger om timesatser og honorarprocenter skal ses som et modstykke til købersidens taksttabeller

Styrelsens vurdering

51. Vurderingen af hvorvidt en vedtagelse har *konkurrencebegrænsning til sit formål*, foretages på grundlag af en objektiv vurdering af aftalens indhold i lyset af den økonomiske og retlige sammenhæng, hvori den indgår.¹¹ Aftaler, der typisk har som deres formål at begrænse konkurrencen er horisontale aftaler om territorial opdeling, kartelaftaler og lign. I bemærkningerne til § 6, stk. 2, nr. 1 fremhæves, at også prissamarbejder af vejledende karakter, herunder bl.a. horisontale listepriiser udsendt af en brancheorganisation, er omfattet af forbudet¹².

52. Når en aftale har til formål at begrænse konkurrencen, udgør den i sig selv en overtrædelse af forbudet i Konkurrencelovens § 6, stk. 1, og det er dermed unødvendigt at tage hensyn til de faktiske virkninger af bestemmelsen.¹³

53. Af Kommissionens beslutning i FENEX-sagen¹⁴ fremgår det, at udsendelse af oplysninger fra en branchesammenslutning, der kan hjælpe virksomheder med at beregne deres egne kostprisstrukturer, således at de selv kan fastsætte deres salgspriser, ikke kan anses for at skabe en konkurrencebegrænsning i form af uniformering af priserne.

54. I FENEX-sagens præmis 60 har Kommissionen udtalt, at: *"Det er helt normalt, at en faglig organisation yder sine medlemmer administrativ bistand, men denne må ikke hverken direkte eller indirekte påvirke den frie konkurrence, bl.a. i form af udarbejdelse af tariffier, der finder anvendelse for alle virksomheder uanset deres kostprisstruktur."*

55. Af præmis 61 fremgår det, at: *"En faglig organisations udsendelse af vejledende tariffier er en opfordring til virksomhederne til at justere deres takster derefter, uden hensyntagen til deres kostpriser. En sådan metode indebærer, at de virksomheder, der har de laveste kostpriser, undlader at sænke deres priser, og den giver således en kunstig fordel til de virksomheder, der har den dårligste styring af deres produktionsomkostninger."*

56. I præmis 62 har Kommissionen udtalt, at: *"En sådan risiko er derimod ikke nødvendigvis forbundet med udsendelse af oplysninger, der kan hjælpe virksomhederne med at beregne deres egne kostprisstruktur, således at de selv kan fastsætte deres salgspriser."*

57. Yderligere fremhæves det i FENEX-sagen, at vejledende tariffier, som udsendes af fagorganisationer, ikke kan undgå at udøve en stærk indflydelse på to niveauer: 1) for medlemmer af organisationen, der, selv om de ikke anvender de vejledende tariffier fuldt ud, nødvendigvis har

ladet sig påvirke af disse tariffer i forbindelse med udøvelse af deres aktiviteter. 2) for ikke-medlemmer, som har fået kendskab til de tarifforhøjelser, som organisationen anbefaler

58. PAR's udgivelse af vejledende timesatser og honorarprocentsatser (alle medlemmer såvel som ikke-medlemmer kan købe vejledningerne for 10 kr. pr. stk.) gør det muligt for alle arkitektvirksomheder med stor sikkerhed at forudsige, hvilken prispolitik deres konkurrenter vil følge.¹⁵

59. PAR har efterfølgende i deres høringssvar kommenteret på ovennævnte rationale. PAR argumenterer, at faktisk afgivne tilbud varierer med mellem 26 og 93,6 %. Endvidere argumenteres det, at der i PAR's vejledende honorarregler er en difference mellem laveste og højeste honorarprocent ved ren projektering på 20-25 % og 55-60%, hvis der f.eks. er tale om ombygning og varetagelse af byggeledelse og fagtilsyn.

60. Det forhold, at satserne angives i intervaller, og at der dermed vil være en variation i de afgivne tilbud inden for disse intervaller, ændrer imidlertid ikke ved, at den horisontale prisvejledning har en prisstyrende effekt. Styrelsen finder således, at de angivne priser har til formål at begrænse konkurrence ved at fastsætte et minimumsniveau for de omhandlede ydelser, og at en sådan horisontal prisvejledning er i strid med forbudet i konkurrencelovens § 6.

61. Der kan i den forbindelse også henvises til Rådets afgørelse i sagen Dansk Skovforening og Danske Træindustrier af 25. november 1998 som er opretholdt ved Konkurrenceankenævnets kendelse af 3. august 1999, hvor ankenævnet tilkendegav, "□ at klagernes udsendelse af vejledende prislister – i fællesskab eller hver for sig – må antages at have en sådan betydning for prisdannelsen, at dette indebærer en konkurrencebegrænsning omfattet af konkurrencelovens § 6, stk. 1, jf. § 6, stk. 2, nr. 1."¹⁶

62. Endvidere kan henvises til Konkurrencerådets behandling den 29. marts 2000 af sagen "BYG's vejledende bruttoavancetillæg til brug for regningsarbejde" hvor rådet fandt, at "bruttoavancetillæg medfører en tendens til uniformering af medlemmernes kalkulationsadfærd"¹⁷. "Herved hæmmes en effektivitetsbetinget strukturudvikling, hvor markedsprisen bestemmes af de mest effektive virksomheder, idet de virksomheder, der har de laveste omkostninger, har mindre incitament til at sænke deres priser (regningsbeløb)."¹⁸

Vedrørende PAR's argumentation om købersidens udgivelser af taktstabeller

63. Konkurrencestyrelsen må afvise PAR's argumentation om, at købersidens prisvejledning ved køb af arkitekt ydelser i sig selv betyder, at foreningens pris anbefalinger falder uden for forbudet i konkurrencelovens § 6.

64. Konkurrencerådet har ganske vist i 1996/97 (under den tidligere konkurrencelov) vurderet PAR's vejledende honorarregler¹⁹, og i den forbindelse afstået fra at udstede påbud efter den dagældende konkurrencelovs § 12. Dette skete, efter at PAR under de førte § 11-forhandlinger havde argumenteret for, at PAR's honorarregler skulle ses som et modsvar til, at Kommunernes Revisionsafdeling udsendte en tilsvarende vejledning til kommunale og amtskommunale medarbejdere med ansvar for bygge og anlægsopgaver. I stedet meddelte rådet, at man indtil videre ville tage de vejledende takster til efterretning.

65. Rådets grundlæggende holdning ved behandlingen af sagen i 1996/97 var dog også dengang, at de anmeldte takster og regler medførte eller ville kunne medføre en normering af prisdannelsen og en ensartet prisadfærd med deraf følgende skadelige virkninger for konkurrencen.

66. Med ikrafttrædelsen af Konkurrenceloven den 1. januar 1998 overgik man fra et kontrol- til forbudsprincip. Under den nuværende konkurrencelov er prissamarbejder mellem konkurrenter - også af vejledende karakter - som udgangspunkt forbudt, og bliver ikke lovliggjort af, at der findes andre prisvejledninger på markedet.

67. Styrelsen må dermed også afvise argumentet, som PAR har fremført i sit høringssvar om, at et påbud om ophævelse af PAR's vejledende honorarregler skulle forudsætte et samtidigt påbud til Kommunernes Revisionsafdeling og By- og Boligministeriet om at fjerne henholdsvis taksttabeller og nøgletal.

68. I den forbindelse skal i øvrigt bemærkes, at Kommunernes Revisionsafdelings vejledende retningslinier for ydelser og honorarer til køberrådgivere primært gælder for nybyggeri. For så vidt angår *Vejledende arkitekthonorarer Byfornyelse og boligrenovering* falder argumentet om, at købersiden udsteder modsatrettede vejledninger således bort.

69. Desuden har Kommunernes Revisionsafdeling v/ Ib Lønborg²⁰ oplyst, at brugen af Kommunernes Revisionsafdelings vejledende retningslinier er begrænset. De anvendes alene ved små og mellemstore byggeopgaver og hovedsageligt kun i forbindelse med Kommunernes Revisionsafdelings egen rådgivende virksomhed.

70. Prisvejledninger på køberside har grundlæggende et andet objektivi formål end at begrænse konkurrencen, og da styrelsen ikke finder, at selve eksistensen af Kommunernes Revisionsafdelings vejledende retningslinier har betydning for vurderingen af, om PAR's prisvejledning er omfattet af forbudet i konkurrencelovens § 6, har styrelsen ikke foretaget en nærmere undersøgelse af købervejledningens evt. prisnormerende virkninger.

71. Hvad angår de af By- og Boligministeriet angivne nøgletal på ministeriets egen hjemmeside er disse opdaterede historiske indekstal og ikke prognoser for fremtidige prisniveauer. Udveksling af sådanne statistiske oplysninger er ikke omfattet af konkurrencelovens forbudsbestemmelser.

Konklusion

72. Konkurrencestyrelsen finder på denne baggrund, at PAR's udarbejdelse og udsendelse af vejledende honorarer direkte eller indirekte har til formål at begrænse konkurrencen i strid med konkurrencelovens § 6, stk. 1, nr. 3.

Konkurrencelovens § 9

73. På baggrund af ovenstående kan der ikke meddeles PAR en ikke indgrebserklæring for honorarvejledningerne i henhold til lovens § 9.

Konkurrencelovens § 7

74. PAR og PAR's medlemmer har en samlet omsætning over 150 mio. kr. (jfr. at alene PAR's medlemmers samlede omsætning er over 1 mia. kr.) og en markedsandel langt over 10 % (jf. deres samlede markedsandel på mellem 70 og 80 %²¹, jfr. punkt 18, 41 og 42), således finder hverken

den nedre bagatelgrænse i lovens § 7, stk. 1, nr. 2, eller øvre bagatelgrænse i § 7, stk. 1, nr. 1, anvendelse.

Konkurrencelovens § 8

75. For at kunne opnå en individuel fritagelse fra forbudet i konkurrencelovens § 6, stk. 1, skal det være godtgjort, at samtlige betingelser i lovens § 8, stk. 1, nr. 1-4, er opfyldt.

§ 8, stk. 1, nr. 1

76. Det er en betingelse for en individuel fritagelse, at de vejledende honorarregler bidrager til at styrke effektiviteten i produktionen eller distributionen af varer eller tjenesteydelser mv. eller fremmer den tekniske eller økonomiske udvikling.

77. Til støtte for at honorarreglerne fører til en effektivitetsgevinst anfører PAR, at de vejledende honorarregler sammen med ydelsesbeskrivelserne medvirker til at tilrettelægge et entydigt kontraktgrundlag for udførelse af arkitektarbejder sammen med standardformularerne og ABR 89. Dette vil ifølge PAR betyde, at man kan nå til et hurtigt og effektivt forhandlingsforløb om fastsættelse af honorarer af en sådan entydighed, at antallet af efterfølgende tvister bliver lav.

78. I sit høringssvar har PAR endvidere bemærket, at det er vanskeligt at effektivisere en arkitektydelse, da det er en intellektuel kreativ ydelse.

79. Styrelsen finder, at der som udgangspunkt kan argumenteres for, at enhver fastsættelse af vejledende priser isoleret set vil indebære en administrativ lettelse, men at der ved bedømmelsen af, om vejledningerne kan siges at medføre en effektivitetsgevinst, må lægges vægt på, om vejledningerne og de heri tilkendegivne prisniveauer, inkl. minimumssatser, indebærer en begrænsning i de enkelte virksomheders incitament til at konkurrere på prisen.

80. Det er styrelsens opfattelse, at PAR's honorarvejledninger på grund af de udspecificerede time- og honorarsatser modvirker en udvikling, hvor den enkelte arkitektvirksomhed selv fastsætter sine salærer ud fra egne omkostningsforhold mv., og at honorarvejledningerne dermed hæmmer en forbedring af effektiviteten.

81. På denne baggrund finder Konkurrencestyrelsen, at aftalen ikke medfører en effektivitetsgevinst, som kan opveje den konkurrencebegrænsende virkning af vejledningernes uniformering af prisdannelsen.

82. Betingelserne i § 8, stk. 1, nr. 1 er derfor ikke opfyldt.

§ 8, stk. 1, nr. 2

83. Det er en betingelse, at en rimelig del af en påvist effektivitetsfordel kommer forbrugerne tilgode.

84. PAR anfører hertil, at den endelige forbruger af arkitektydelser ved hjælp af de vejledende honorarregler og det øvrige kompleks af materialer opnår en fuld gennemsigtighed og dermed omfattende tryghed i vurderingerne af, hvilke ydelser og hvilke priser der ligger til grund for en aftale om indgåelse af et bygge- eller anlægsarbejde. Hertil kommer, at de vejledende honorarer, som følge af deres opbygning med intervaller og deres maksimumssatser har en beskyttende effekt ikke mindst for den uprofessionelle køber af arkitektydelser.

85. I sit hørings svar har PAR endvidere påpeget, at de vejledende honorarregler på grund af deres opbygning med intervaller samtidig indeholder en maksimal pris.

86. Da styrelsen ikke finder, at de vejledende honorarregler i deres nuværende form indebærer en effektivitetsgevinst, som brugerne kan få andel i, kan § 8, stk. 1, nr. 2, alene af den grund ikke anses for at være opfyldt.

87. Dertil kommer, at PAR's argument om maksimumsatsers beskyttende virkning skal ses i lyset af de minimumsats, der samtidig er indeholdt i de anbefalede priser, og som alt andet lige ikke kan anses for at indebære nogen fordel for hverken professionelle eller uprofessionelle købere.

88. Betingelsen i § 8, stk. 1, nr. 2 er derfor ikke opfyldt.

§ 8, stk. 1, nr. 3

89. Honorarreglerne må ikke pålægge virksomhederne begrænsninger, som ikke er nødvendige for at nå disse mål.

90. PAR har hertil fremført, at der ingen pligt er til at følge de vejledende honorarregler, og der er derfor ingen begrænsninger for virksomhederne i fastsættelsen af deres priser på arkitektudvalgte projekter.

91. I henhold til bemærkningerne til konkurrencelovens § 6, stk. 2, nr. 1 er prissamarbejder af vejledende karakter, herunder horisontale listepreiser, ofte udsendt af brancheorganisationer, omfattet af forbudet.

92. At PAR vejleder sine medlemmer om, hvilke faktorer og forhold medlemmerne bør huske at indregne i deres priser er som sådant uproblematisk.

93. Styrelsen finder, at sådanne oplysninger kan indebære en administrativ lettelse, som også kan give den tilsigtede effektivitetsgevinst i form af en nemmere tilrettelæggelse af et entydigt kontraktgrundlag og et hurtigere og mere effektivt forhandlingsforløb.

94. Problemet opstår ved, at PAR anbefaler anvendelse af bestemte timesatser og honorarprocenter, som uanset deres vejledende karakter begrænser medlemmernes incitament til at fastsætte honorarer ud fra egne omkostningsforhold og til at konkurrere på priser under de angivne minimumsats.

95. Sådanne begrænsninger kan ikke anses for nødvendige for at sikre de effektivitetsfremmende elementer i vejledningerne.

96. Betingelsen i § 8, stk. 1, nr. 3 er derfor ikke opfyldt.

§ 8, stk. 1, nr. 4

97. Endelig må honorarreglerne ikke give virksomhederne mulighed for at udelukke konkurrencen for en væsentlig del af markedet.

98. Hertil har PAR anført, at opbygningen af de vejledende honorarregler med intervaller såvel for timesatser som for procenter af byggesum, og kombinationen af dels projekteringsdelen og dels fagtilsyn, byggeledelse samt procenter for om- eller tilbygning, giver en difference mellem højeste og laveste vejledende satser.

99. PAR anfører endvidere, at de er vidende om, at ca. halvdelen af omsætningen i PAR's medlemsvirksomheder direkte er underlagt konkurrence, dels som følge af påbud fra EU-direktiverne, dels som følge af den almindelige adfærd ved prisindhentning hos offentlige myndigheder. Alene heraf, finder PAR, at det fremgår, at de vejledende honorarregler ikke giver virksomhederne mulighed for at udelukke konkurrencen.

100. Styrelsen finder ikke, at det forhold, at de anbefalede honorarer er vejledende og angives som intervaller, og at opgaverne udbydes i konkurrence, er tilstrækkeligt til at godtgøre, at betingelsen er opfyldt.

101. De angivne intervaller indeholder en minimumspris, som virksomhederne ikke vil have noget incitament til at gå under, og der er intet, der tilsiger, at de anbefalede priser ikke også lægges til grund ved virksomhedernes udregning af tilbud på udbudte opgaver, hvormed de også i sådanne situationer vil indebære en begrænsning af konkurrencen.

102. I sin nuværende udformning, hvor vejledningerne indeholder udspecificerede time- og honorarsatser, og i lyset af, at vejledningerne anvendes af såvel medlemmer af PAR (der tegner sig for ca. 70% af markedet) som ikke-medlemmer, må de efter styrelsens opfattelse alt andet lige anses for at give virksomhederne en mulighed for at udelukke konkurrencen for en væsentlig del af de omhandlede arkitektydelser.

103. Betingelsen i § 8, stk. 1, nr. 4, er således ikke opfyldt.

Sammenfattende konklusion

104. Konkurrencestyrelsen finder, at PAR's vejledning med beskrivelse af honorarformer, herunder generelle retningslinier for forhold og faktorer, der bør indregnes ved medlemmernes prisfastsættelse, ikke i sig selv udgør en konkurrencebegrænsning, som omhandlet i konkurrencelovens § 6.

105. Derimod betyder de elementer i de vejledende honorarregler, der angiver specifikke timesatser og honorarprocenter, og som udgør en integreret del af vejledningerne, at vejledningerne ud fra en samlet betragtning er i strid med konkurrencelovens § 6 stk. 1, jf. stk. 3. Der kan derfor ikke meddeles PAR en ikke-indgrebserklæring efter konkurrencelovens § 9.

106. På grund af de integrerede bestemmelser med angivelse af specifikke timesatser og honorarprocenter, opfylder vejledningerne heller ikke betingelserne for en individuel fritagelse i konkurrencelovens § 8, stk. 1.

107. Det påbydes PAR at ophæve de vejledende timesatser og honorarprocenter.

1 Omsætningstallene er beregnet under den forudsætning, at der er en direkte sammenhæng mellem entreprisesummer og honorarer.

2 Oplysning hentet på PAR's hjemmeside

3 Jfr. PAR's egne oplysninger

4 Associerede Danske Arkitekter er en interesse organisation for ikke akademisk uddannede

arkitekter.

5 Udsendt af Boligministeriet.

6 Tabellerne dækker over honorarprocenter for projektering, tillæg til honorarprocenter for projektering af om- og tilbygning samt tillæg til honorarprocent ved byggeledelse og fagtilsyn.

7 Timesatserne er sammenvejede og er derfor gældende, uanset hvilken medarbejder, der har præsteret de pågældende timer.

8 Lovbemærkningerne, FT 1996/97, tillæg A, s. 3658, h. sp.

9 I henhold til Konkurrencelovens aftalebegreb.

10 Konkurrenceloven 1998 med kommentarer af Kirsten Levinsen, s. 122

11 Kim Lundgaard Hansen m.fl.: EU Konkurrenceretten, side 67 og dom af 28.3.1984, forenede sager 29/93 og 30/83, CRAM og Rheinzink, saml s 1679.

12 Johan Schlüter og Peter Stig Jakobsen: Konkurrenceretten i Danmark og EU 2000, s. 230.

13 Kim Lundgaard Hansen, Lars Kjølbye og Henrik Saugmandsgaard Ø: EU konkurrenceretten, s. 67.

14 96/4388/EF, FENEX, afsnit 60-62.

15 96/4388/EF, FENEX, afsnit 73.

16 Se Konkurrenceankenævnets kendelse, punkt 5 Ankenævnets bemærkninger, 2. afsnit

17 punkt 11, Rådsmøde den 29. marts 2000, BYG's vejledende bruttoavancetillæg til brug for regningsarbejde.

18 d.o. , punkt 50

19 Rådsmøde onsdag d. 19. marts 1997, Resultat af §11-forhandling om arkitekters og landsskabsarkitekters takster m.m.

20 Chefrevisor for bygge- og anlæg i Kommunernes Revisionsafdeling.

21 Jfr. PAR's egne oplysninger. Beregnes oplysningerne ud fra oplysningerne fra Danmarks statistik er markedsandelen ca. 39%. Dette tal skal som tidligere nævnt tages med forbehold, da tallene omfatter flere markeder end det afgrænsede relevante produktmarked.